

DOI 10.36074/logos-18.08.2023.84

ЗАРОДЖЕННЯ ТАНЦЮВАЛЬНОЇ КУЛЬТУРИ НА ТЕРЕНАХ УКРАЇНИ

ORCID ID: 0000-0003-4202-4222

Калієвський Костянтин Васильович

викладач кафедри хореографії
Факультету музичного мистецтва і хореографії
Київський університет імені Бориса Грінченка

аспірант кафедри режисури та хореографії факультету культури і мистецтв
Львівський національний університет імені Івана Франка

НАУКОВИЙ КЕРІВНИК:

ORCID ID: 0000-0001-7405-2020

Берест Роман Ярославович

доктор історичних наук, професор кафедри режисури та хореографії
факультету культури і мистецтв
Львівський національний університет імені Івана Франка

ORCID ID: 0000-0003-0623-1718

Синьок Віра Андріївна

заслужена артистка України,
доцент кафедри хореографії Факультет музичного мистецтва і хореографії
Київський університет імені Бориса Грінченка

УКРАЇНА

Наш балет, що йому судилося коли-небудь народитися, мусить бути народним, своєрідним, а таким він стане тоді, коли в нього увіллється багатство народного танцю з його мальовничими фігурами [1].

Коли починаєм замислюватися над словами великого митця, то занурюємося в прекрасний, неймовірний світ народного мистецтва, його невичерпне джерело нових ідей та глибинний скарб вікових традицій. Українська земля є найпрекраснішим місцем на світі. Найродючіша – яка має більшість чорнозему Європи, з пишними карпатськими лісами та горами, з неймовірними морями і річками, з широкими степами і дзеркально чистими озерами. Але найбільший скарб – це люди, і це не просто слова.

Багатвікова історія життя українського народу викарбувала унікальні риси характеру, які притаманні лише нам. Не зважаючи на важкі умови життя та постійну боротьбу за незалежність своєї землі, українці не втрачали вміння щиро відкривати серця та творити справжнє мистецтво. Уся танцювальна палітра рухів українського танцю є відображенням душевних переживань та нестримної жаги до свободи, боротьби за прекрасне майбутнє. Коли серце переповнено любов'ю до свого краю, тоді мистецтво танцю починає бурхливо виходити назовні і вражати своєю неймовірною красою, щирістю та самобутністю. Якщо хочеш дізнатися про народ якомога більше, то досить того, щоби подивитися на його танцювальне мистецтво, послухати його пісні та музику. Мистецтво ніколи не лукавить і не прикидається, то є істина, епіцентр душі кожного народу. Справжнє мистецтво – то є живе, постійно зростаюче могутнє дерево, яке не може існувати та плодоносити без глибокого та міцного коріння. Наші традиції, наша спадщина – то і є міцний та життєдайний корінь для всіх мистецьких плодів.

Для того, щоб зрозуміти та більш детально дослідити потужний потенціал народної творчості, потрібно зануритись в далеке минуле. Почнемо з самого початку, а саме з того, що Бог створив небо і землю. А коли це зробив, то вирішив створити людину по образу своєму. Так з'явилися перші люди на землі – Адам і Єва. «Не Адам причарував Єву, а праматір звабила первинного чоловіка, приймаючи пози і роблячи заманливі жести, пригощала яблуком. Із поваги до прекрасної статі, яка є найкращою складовою, прикрасою танцювального мистецтва, ми віддаємо перевагу цій останній думці. Жінка повинна вважатися законодавцем пластики і танцю».

Природа кожної людини містить в собі душевну енергію, яка постійно намагається вийти назовні, і це відбувається завдяки рухам та пластичним перебудовам людського тіла. Не дарма кажуть, що людина стрибає від радості, чи тупотить ногами від злості. Все це є танцювальні рухи. Ритм обертів земної кулі, зміну пір року, перехід від дня до ночі – це і є ритмічний закон природи. Так і людський організм працює завдяки ритмічному биттю серця, пульсу, частоті дихання і, безперечно, завдяки самому руху. Почувши музичний ритм людина починає рухатись більш пластично та емоційно, руки то відкриваються, то здіймаються вгору, очі починають блищати, ноги виконують різні ритмічні переступання, тіло починає співати свою пластичну пісню. Таким чином музичний ритм допомагає проявити різні відчуття через пластичний рух тіла. Мелодія посприяла зародженню справжнього танцю як ритмічно виразного відчуття людини, як прояв внутрішнього настрою свята.

Людина будучи праобразом Бога на землі постійно мала велике бажання прославляти Творця. Радість серці спонукала славити та возвеличувати того, хто створив небо і землю, того, хто поклав закон природо устрою, того, хто є Альфою і Омегою – всього існуючого на світі. Поклоняючись та приносячи великі дари Богові, люди робили знатні урочисті заходи, невід'ємною частиною яких були танцювальні дійства. Співаючи та заводячи хороводи, люди приносили плоди своїх урожаїв та робили великі жертвовники, щоби віддати шану усім таємничим силам. Всі ці обрядові дійства мали велику силу єднання та налаштовували людей домовлятися та вигадувати щось особливе.

Які ж саме народи населяли територію нашої теперішньої України? Із середини другого тисячоліття нашої ери понад дві тисячі років у степах України проживали племена індоіранської групи – кіммерійці, скіфи, сармати, що утворилися після розпаду індоіранської єдності. Таке співжиття тривало до повної асиміляції сарматських племен. Увесь час відбувалася взаємодія предків слов'ян та індо іранців. Кіммерійці стали першим етносом на теренах України, згаданим у творі «Іліада» грецького поета Гомера, а також у письмових джерелах стародавньої держави Ассирія. Термін «кіммерійці» найімовірніше перекладається як «загін вершників». Життєвий побут та взаємовідносини між племенами формували особливі риси характерних рухів, які набули етнічного забарвлення та мали прояв у танцювальних формах того часу. Існуюча різниця традицій та обрядів між племенами викликала суперечки та непорозуміння, що призводило до войовничих конфліктів, які вирішувались досить жорстокими методами. Але поряд з цим мали місце і такі випадки, коли ватажки племен одружували своїх нащадків, і тим самим об'єднувалися між собою, що збагачувало та примножувало традиції кожного племені.

У VIII столітті до нашої ери кіммерійці були переважно вигнані зі своєї землі скіфами. Історія Великої Скіфії – є початком державності на території України. Скіфські племена відрізнялися більш злагодженою та організованою взаємодією між собою. Ритуальні танці, якими вони віддавали шану та кульмінацією було принесення жертви, набували більш масового характеру.

Виконуючи динамічні рухи, вони входили в дуже збуджений стан, який нагадував транс. Відчуваючи емоційний оргазм, виконавці вірили, що в саме в цей час вони возз'єднувалися з божественними силами і отримували їх властивості. Але це не зупинило еволюційний розвиток і з III століття до нашої ери в межі Великої Скіфії розпочинається переселення сарматів. Пізніше значна частина сарматів залишилась на території України, де взяла участь в етнічному змішуванні зі скіфами та слов'янами. Додавання нових зв'язків, що змішували кров, продовжували видозмінювати життя та побут усього населення. Продовжує набувати інших відтінків яскрава палітра танців. Войовничі композиції почали поступатися місцем більш ліричним, пов'язаним з відображенням природи та її явищ.

Починаючи з VII століття до нашої ери, вихідці з грецьких міст Малої Азії починають масово переселятися на території сучасної України. За часів античності найбільшим грецьким містом на території України стає Ольвія. Її населення сягало 20-25 тисяч мешканців у період розквіту. Археологи знайшли розписаний кубок із Ольвії VII століття до нашої ери. На ньому був зображений танцівник. Це свідчить про розвиток хореографічного мистецтва в ті часи. Непоодинокі знахідки розписних ваз, фресок та амфор красномовно розповідають про стародавнє мистецтво.

Також великими містами того часу були Херсонес (на території сучасного Севастополя), його руїни зображені на купюрі номіналом 1 гривня, Тира (на місці сучасного Білгорода Дністровського) та Пантикопей (на місці сучасної Керчі). Грецька культура на той час була більш розвинута та мала вищий рівень, ніж скіфська та слов'янська. Це етнічне змішання старих та нових традицій спровокувало неабиякий сплеск розвитку танцювальної культури. різнобарвна та багата міфологія Греції почала пускати своє коріння на теренах стародавньої України. Історії античних героїв починають дещо переплітатися з древніми легендами скіфського фольклору. З'являлися нові інтерпретації на вже знайомі художні витвори. Виникали вже нові історії та легенди, які справляли велике емоційне враження. Внаслідок цього змішувались танцювальні форми.

Крім греків з Малої Азії на території України було ще майже два десятки менших міст та кілька сотень невеликих сіл та садиб, населених греками-колоністами. Населення усіх грецьких міст, сіл на території України в період їхнього розвитку могло перевищувати двісті тисяч осіб, без урахування змішаного греко-скіфського населення Ольвійської округи та Боспорського царства.

На початку першого тисячоліття нашої ери відбувся розподіл слов'ян на дві великі групи племен – антів і склавинів. Грецькі та римські історики називали антів «наймогутнішими з усіх слов'ян», говорячи про незчисленні племена антів. Вони мешкали між Дніпром і Дністром, а також на лівобережжі Дніпра, займаючи також причорноморські землі. Кордони антів на лівобережжі догодили до Азовського моря. Їх мистецтво нагадувало тренування та підготовку до бойових дій. Кожен намагався продемонструвати свої неперевершені вміння володіти зброєю. Вони робили спаринги, нападали втрьох на одного, билися одночасно всі разом, роблячи невеликі переходи в різні положення.

Після розпаду Антського союзу племен утворилися окремі племінні об'єднання: поляни, древляни, сіверяни, тиверці, уличі, волиняни, дуліби, білі хорвати, дреговичі. У окремих племен та союзів племен були свої традиції, що часто дуже різнилися між собою. У найвигіднішому геополітичному положенні опинилися поляни. Вони проживали у Середньому Подніпров'ї на перехресті важливих торговельних шляхів (шлях «із варяг у греки» проходив територією Київщини). Столицею полян був Київ, заснований, за даними археологів, у кінці V-го, на початку VI-го століття нашої ери. За легендою Київ заснували князь Кий,

його брати Щек, Хорив і сестра Либідь. Саме Київ став столицею феодальної держави Русі, яка в X-XII столітті була найбільшою державою в Європі.

На сьогодні існує кілька теорій виникнення Русі-України: норманська (варязька), слов'янська (автохтонна), компромісна (слов'янська-варязька). Але прибічники всіх цих теорій сходяться на тому, що одним з перших правителів Русі-України був Рюрик. До нього на поклон та для переговорів стосовно торгівлі та вирішення економічних питань приїздили послы із різних міст Європи та всесвіту. Влаштовувалися великі пишні бенкети, на яких звеселяючи програму демонстрували скоморохи. Вони співали, танцювали, виконували акробатичні етюди, театральні комічні сценки. Це вже було зародження професійного мистецтва танцю. Почали з'являтися пересувні театри, які заробляли на життя, влаштовуючи концертні програми на площах великим міст. Номери саме хореографічного напрямку займали найбільший відсоток від усього дійства. Артисти демонстрували «модні» на той час танці, чим популяризували мистецтво танцю повсюдно.

Поряд з цим великого розмаху набувають свята релігійного характеру, влаштовуються заходи, на яких розвертаються великі танцювальні композиції, де кульмінацією було спалювання жертв задля прихильності язичницьких богів. Прославляючи Ярило, розпалювали великі багаття, стрибали через них та вважали це обрядом очищення від злих духів. Віддавали шану та поклонялись усім природнім явищам для того, щоби був гарний врожай та не померла худоба. Влаштовували дні подяки перед змінами пори року. Проводжали одну пору, зустрічали іншу. Всі свята супроводжувалися піснями та танцями.

Внутрішній ритм обрядового календаря, який існував тисячоліттями на теренах сучасної України, засвідчує, що накопичені у процесах праці, у спілкуванні людей, досвід і знання передавалися з роду в рід, формуючи генетичну пам'ять праукраїнської цивілізації [2].

В XVI столітті українці утворили новий соціально-політичний феномен – запорізьке козацтво. Соціальним чинником, завдяки якому виникло козацтво можна вважати перш за все природне прагнення до самозбереження, самоствердження і самореалізацію, а також наявність великої кількості вільних земель. У подальшому козаки освоїли степові простори Подніпров'я, Слобожанщини, Донеччини.

Багатовікова історична спадщина українського народу містить в собі унікальні творчі скарби. Досліджувати та вивчати своє коріння допомагають доробки видатних діячів українського народу. Їх творча спадщина допомогла зберегти унікальні зразки фольклорного матеріалу. Дослідницька діяльність, яку проводять керівники аматорських хореографічних колективів, теж є вагомим складовим збереження та розвитку національного народного танцю. Майже кожен аматорський народний колектив має в своєму репертуарі танці свого регіону. Керівники колективів досконало вивчають фольклорний матеріал, створюють на його основі сучасні форми танцювальних номерів. Вивчаючи та опрацьовуючи автентичність свого краю, вони роблять неоціненний вклад в досвід нового покоління. Бо саме діти є основними здобувачами мистецької освіти. Все, що закладається в молоду людину на початку її життя, є фундаментальним, базовим матеріалом, який з роками стає парадигмою її життєвого шляху. Це є основоположним аспектом патріотичного виховання молодого покоління.

Список використаних джерел:

- [1] Верховинець В. М. (1990) *Теорія українського народного танцю. 5-те вид., доп.* Київ : Муз. Україна
- [2] Шевченко Н. О. (2019) Об'єкти мистецтва з календарною символікою як елементи культурної спадщини. *Культура і сучасність*, (1), 42-47.